

Цвијић дели Балканско Полуострво на три партије: јужну (грчку), источну (бугарску) и западну (српско-хрватску). Те су три партије у исто време најпогодније за формирање држава: грчке, бугарске и српско-хрватске. Овој последњој природно и неопходно мора се припојити Македонија, која географски и економски спада у област моравско-вардарске удолине, и тако исто и комуникација Београд-Ријека ради везивања западних динарских области.

Књига се не бави само македонским питањем. Изабрани Цвијићеви чланци представљају основу свих географских, економских и етнографских разлога, на основу којих је створена држава, Срба, Хрвата и Словенаца. Треба напоменути да су сви преведени чланци писани пре рата. Сама та околност, да још и данас нису застарели, сведочи довољно о њиховој дубини и увек у вечној свежини. Ти чланци су живи извор за плодну и корисну поуку. И само то што је проф Хроник превео за наш свет, довољно је да се види да је Цвијић један од првих неимара данашње Југославије. Његово оружје је наука, и у толико је силнија што је објективна. Цвијић остаје научник на сваком кораку; не заведе га тендиција *ad usum delphini*. Праведан је и објективан. Зато је од трајне вредности његово дело, којим је умножио народно богатство. Само би желели кад би се што скорије и други његови радови превели на чешки језик. Нарочито велико систематско дело *Балканско Полуострво*. Од тога би имали многоструку корист.

(Из *Slovanský Přehled, Ročník* XVII, č. 5—6, с. 445.—46.
Praha, 1925., превео Dr. М. Драгић

H. Ripka.

Maier Dr. Hans: Die deutschen Siedlungen in Bosnien. Stuttgart, 1924.
С. 1—60.

Студија о Немцима, колонизованим у Босни, писана на основу литературе и личних истраживања на терену. Писац даје најпре кратак опис географских особина Босне (1—3), а затим описује Босну каква је изгледала пре немачке колонизације (4—9). Прилике су му доста добро познате. Описује Босну као врло заосталу земљу и стога врло подесну за немачку колонизацију,

Највећи део рада заузимају историја и опис немачких колонија у Босни (9—27). Писац разликује четири периода у досељавању Немаца, различита како по правцу и јачини досељеничких струја, тако и по мотивима и циљевима који су изазивали ова досељавања. Први период почиње 1869. досељавањем калуђера траписта из рајнске области у околину Бање Луке. После окупације, они помажу досељавање и других Немаца из разних крајева немачке државе. Тако постају прве немачке колоније у Босни, 1879. и 1880. године, (Windthorst Клашница). Нешто доцније долазе и досељеници из Аустроугарске. Сви су се насељавали на земљишту које је тек требало крчити. Помажу их траписти и прилози из Немачке. Тај период траје до 1880. Други период је од 1880. до 1888. Досељавају се Немци из разних јужних делова негдашње Угарске, због политичких прилика које су за њих тамо биле неповољне. Насељавају се у Посавини (Franzjosefsfeld — Петрово Поље код Бијељине). Помажу их власти. Влада је у почетку само помагала колонисте. Напредак тих колонија потакао је земаљску владу, да врши колонизовање на ерарском земљишту и с планом. То је трећи период од 1891. до 1905. Колоније се оснивају спорадички. Од 1891. до 1905. основане су 54 ерарске колоније, а од тога 12 немачких са 1800 душа.

1906. је обустављена ерарска колонизација; писац се жали да су томе узрок аустриска политика, која је тежила да задовољи немачке народе у држави, и ривалитет између Аустрије и Угарске. Прве ерарске колоније биле су на Дрини. Досељавају се Немци из Немачке, данашње Пољске, Русије, Војводине и др. земаља. У последњем, четвртном периоду од 1906. до 1914. оснивају се колоније приватном иницијативом. Таквог колонизовања било је и за време ерарске колонизације. И њих је влада делимично помагала. У том последњем периоду основана су и насеља немачких фабричких радника у Завидовићима, Зеници, Жепчу и Лукавцу код Тузле

За време рата, колоније поред Дрине страдају услед рата. Остале осећају друге ратне тешкоће. Свршетак рата спречио је даље ширење немачких колонија у Босни. Иако су имали да трпе од „провокација“, ипак није било већег исељавања. После рата, запајају се само збијање њихових насеља и кретања унутар самих колонија.

Састав и кретање становништва у колонијама обрађени су на странама 27—23. По пищевим истраживањима у Босни су почетком 1921. била 22 или 24 немачка сеоска насеља са неких 7500 становника (по државном попису 18 насеља 6148 становника), док је Немаца по попису од 31.1-1921. било у Босни свега 16.399 према 22.968 од 1910. г. Ти су Немци досељени делом непосредно из своје отаџбине, а делом из земаља где су раније били колонизовани, као из Војводине, Русије и др., али и ови воде порекло из Немачке. Ти су се Немци у Босни јако множили; не могући лако доћи до земље, морали су се делимично и исељавати (у Немачку, Америку и др.).

Говорећи о распореду и спољашњем изгледу немачких колонија у Босни (33—39), писац износи да се све те колоније налазе у 50 до 60 км. широком појасу у северном делу Босне; само су радничке колоније у Завидовићима, Жепчу и Зеници нешто јужније. Топографски положај бољи је код колонија основаних приватном иницијативом. Типови колонија су различити. Мање колоније су разбијеног типа, веће збијеног и друмског. Четири су различита типа куће. Разлике у типу села и земљорадничких кућа зависе од положаја насеља, обичаја и порекла становништва: колонисти из појединих земаља доносили су собом готове облике куће и окућнице.

Говорећи о привредном значају немачких колонија у Босни (39—45) писац несумњиво претерује. Првих година по досељењу ти су Немци имали да изврше припремне радове, а затим су им колоније почеле нагло напредовати увођењем пољопривредних машина и бољих раса стоке. Постизали су много већу продукцију него домаће становништво, које се почело угледати на колонисте. Сем земљорадњом колонисти су се бавили, нарочито они око Бања Луке, млекарством и свињарством. Стварање задруга знатно је утицало на економско и културно подизање колонија. За време рата подигао се привредни значај многих колонија, јер су оне подмиривале потребе војних власти и домаћег становништва па се продукција попела а цене артикала порасле. Данас колоније стоје боље него пре рата. У непосредној околини немачких колонија осећају се разноврсни утицаји немачке привреде на домаћу, нарочито на земљорадњу.

Од мањег су интереса одељци о духовном и верском животу (45—49) и о домаћем животу (50—52).

У последњем одељку писац говори о садашњем стању колонија и о изгледима за будућност (52—54). После рата ономогућено је бројно

појачавање колонија, а колоније су упућене саме на себе. Веће и богатије сачуваће се привредно и задржати свој немачки карактер. Интересантан је закључак пише: ти ће колонисти ипак корисно послужити обновљеном економском надирању Немаца на ЈИ., јер играју знатну улогу у размени производа између Немачке и Југославије. Тако се ствара врло повољна потрошачка област за немачку индустрију, и ови ће колонисти допринети јачању немачке привреде.

Уз студију има више додатака — таблица, скица и фотографија — међу којима и списак свих колонија са бројем и пореклом становника, временом оснивања и подацима о економском и културном стању.

*

Писцу су прилике у Босни доста добро познате, али је ипак о неким стварима погрешно обавештен, или претерује. Тако на пр. он вели да у Босни и данас има Арбанаса и Турака (?), да у Босни пре окупације није било ни једног столара, бравара ни зидара (8—9), да су Немци први у Босни почели сејати кромпир, зоб и детелину (40) и сл. Писац изричито не вели, али је из његовог излагања јасно да су колоније осниване и из политичких циљева; најбољи су доказ томе ерарско колонизовање, помагање приватних колонија од стране власти и распоред колонија.

Мил. С. Филиповић.

Gyula Prinz: Die Siedlungsformen Ungarns. (Ungarische Jahrbücher Band IV, Juni 1924, Heft 2, стр. 127—142, и Band IV, Dezember 1924, Heft 3/4, стр. 335—352. Berlin und Leipzig).

Писац истиче одмах на почетку свога чланка, да би за потпуно разумевање сеоских типова било потребно познавање историје развитка сваког појединог насеља. Али о томе, вели, не може готово бити ни говора, јер нам историски подаци само казују време, у коме је неко насеље постојало, а карте из прошлости у том су погледу сасвим неупотребљиве (и од садашњих карата једино оне које имају бар размер 1:100.000 могу послужити, да се добије представа о типовима насеља).

Наше је мишљење у том погледу сасвим друкчије. Није истина, да се о облицима насеља у ранијим временима и о њихову развоју не може ништа сазнати. Напротив, истраживањима, у којима се комбинују историски подаци са народним предањима, са успоменама о негдашњим насељима, са подацима о њиховим траговима и са теренским приликама, врло се често — можемо слободно рећи у великој већини случајева — долази до поузданих или скоро поузданих података о типовима негдашњих насеља и о њихову поступном развоју или о променама, које су настајале услед каквих нарочитих утицаја. За то су доказ испитивања, која су до сад вршена по нашим земљама (види нпр. грађу у досадашње 23 књиге „Насеља“ Ј. Цвијића), а ја сам се такође о томе уверио и својим истраживањима, поред осталог у новије време и по српским селима у Банату.

Наравно, да се чисто кабинетским радом не може у овом погледу доћи до правих и потпуно научних резултата. Проучавања, која се заснивају једино на картама (сам писац каже на стр. 128: „Die ganze gegenwärtige Abhandlung ist nichts anderes als eine topographische Kartenstudie“), далеко су по својој поузданости и вредности од оних који се још комбинују са резултатима, добивеним на основи истраживања